

БАЛДАР ЫРЛАРЫН ОКУТУУДАГЫ ИНТЕГРАЦИЯЛОО ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ

*Саттарова А.Т. - п.и.д., доцент ОшТУ,
Тагаева Ж.Т. - окутуучу,
Жумабаева Г.С. - окутуучу*

Аннотация: Макалада предметтик ички жана предметтер аралык сырткы байланыштарды ишке ашыруу принцибин көрсөтүп, балдар ырларын окутууда предметтик ички байланышты жана мекен таануу, кыргыз тили предметтери менен интеграциялап окутуунун технологиялары сунушталды. Кыргыз эжеринин табияты сүрөттөлгөн ырларды окутууда живопись, фото искусствосу жана музыка менен байланыштыруунун заманбап технологиялары жөнүндө айтылат. Мындай интеграциялоо окуучулардын ойлоо жөндөмдүүлүгүн арттырып, дүйнөнү бүкүлү (целостное) кабылдоого жардам берет, алардын эмоционалдык сезимдерин өстүрүп, эстетикалык табитин жогорулатат. «Оп майда», «Бекбекей», «Шырылдаң» ырларын 6-класста музыка жана адабият предметтеринин мугалимдеринин катышуусунда интеграцияланып окутуунун тартиби, жүрүшү баяндалат. Андан ары интеграцияланган блоктун анализдөөнүн схемасы, балдар ырларын окутууну интеграциялоо үчүн предметтер жана материалдар (4-класстын мисалында) таблица түрүндө көрсөтүлөт.

Түйүндүү сөздөр: Предмет, байланыш, интеграциялоо, окутуунун мазмуну, окутуунун формалары, метод, жыйынтык, ыкмалар, материалдар, анализдөө, толук, бүтүн, мазмундуу байланыш, поэзияны кабылдоо

ИНТЕГРАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБУЧЕНИИ ДЕТСКИМ ПЕСНЯМ

*Саттарова А.Т. - д.п.н., доцент ОшТУ,
Тагаева Ж.Т. - препод. Жумабаева Г.С. - препод*

Аннотация: В статье показан принцип реализации внутри предметных и меж предметных внешних связей, а также предложены технологии обучения детской песни путем интеграции внутренней связи с предметами краеведения и кыргызским языком. В преподавании детских песен, описывающих природу кыргызской земли, упоминаются современные технологии, связывающие с живописью, фотоискусством и музыкой. Такая интеграция повышает мыслительные способности учащихся, помогает им воспринимать мир в целом, развивает эмоциональные переживания, повышает эстетический вкус. Описан порядок и ход интегрированного обучения песням «Оп майда», «Бекбекей», «Шырылдан» в 6 классе с участием учителей музыки и литературы. Далее схема анализа интегрированного блока, темы и материалы для интеграции обучения детской песни (на примере 4 класса) представлены в табличной форме.

Ключевые слова: Предмет, общение, интеграция, содержание обучения, формы обучения, метод, результат, методы, материалы, анализ, полное, целое, осмысленное общение, восприятие поэзии.

INTEGRATION TECHNOLOGIES IN TEACHING CHILDREN'S SONGS

*Sattarova A.T. - doctor of pedagogical sciences,
associate professor of OshTU,
Tagaeva Zh.T. - teacher Zhumabayeva G.S. - teacher*

Annotation: The article shows the principle of implementation of internal and intersubject external relations, and also proposes technologies for teaching children's songs by integrating internal communication with local history subjects and the Kyrgyz language. In teaching children's songs that describe the nature of the Kyrgyz land, modern technologies are mentioned that connect with painting, photography and music. Such integration increases the mental abilities of students, helps them perceive the world as a whole, develops emotional experiences, and enhances aesthetic taste. The order and

course of the integrated teaching of the songs "Op Maida", "Bekbekey", "Shyryldan" in the 6th grade with the participation of teachers of music and literature is described. Further, the analysis scheme of the integrated block, topics and materials for the integration of teaching children's songs (on the example of grade 4) are presented in tabular form.

Key words: Subject, communication, integration, content of education, forms of education, method, result, methods, materials, analysis, complete, whole, meaningful communication, perception of poetry.

Предметтер аралык байланыш, же предметтерди интеграциялоо – «бул окуу предметтеринин арасындагы объективдүү максатка ылайыкташкан мазмундук дал келүүчүлүк. Мындай өз ара байланыштарды окутуунун мазмунун, формаларын, методдорун жана ыкмаларын аныктоодо эске алуу зарыл» [Бекбоев, 1, 95]. Адабий окуу менен эң жакын интеграциялануучу предметтер: эне тили (кыргыз тили) – адеп – мекен таануу – көркөм өнөр. Билим берүүдө предметтерди интеграциялоо боюнча Т.К.Александрова, И.Ю.Алексашина, В.С.Безрукова, М.И.Берулава, И.Д.Зверев, В.Н.Максимова, Н.К.Чапаев ж.б. окумуштуулар изилдөө жүргүзгөн. «Интеграция» (латынча *integratio*, орусча полный, целый, кыргызча – толук, бүтүн, толтура) – «бири-бири менен толукталган, бүтүндөлгөн, толтурулган жыйынтыктарды жаратуу жана ага алып келген процесс. Окутууда болсо ал бир билимдин мазмунун түшүндүрүүдө: темада, курста, бөлүмдө ар түрдүү окуу предметтеринин элементтерин пайдалануу же алардын таанып билүү мыйзамдарын колдонуу. Ушундай ишмердүүлүктү ишке ашырган мугалим окуучулардын интегративдик таанып билүү тибин калыптайт, ал эми мындай таанып билүүгө ээ болгон окуучулардын билими терең, ар тараптуу, ой жүгүртүүсү кенен, турмуштук түшүнүгү бай болуп гана калбастан, рынокко жөндөмдүү адис катары жетилет. Андай окуучулардын билими ырааттуу, ойлоо жөндөмдүүлүгү динамикалуу, интеллектуалдык деңгээли алда канча жогору, чыгармачылык жөндөмү күчтүү келет. Демек биз, биздин учур, келечек талап кылган кадрларды даярдоого ушул предметтерди интеграциялап окуткан мектептердин бүтүрүүчүлөрү, мугалимдердин шакирттери көбүрөөк жарап берет» [Тешебаев, 2, 4].

И.Бекбоев предметтер аралык байланыштын үч тибин аныктайт: *объективдүү байланыш* (үйрөнүлүүчү материалдын көлөмү, окшош билгичтиктерди жана көндүмдөрдү калыптандыруунун көлөмү боюнча); *мазмундуу байланыш* (байланыштырылуучу окуу предметтери үчүн жалпы болгон предметтер аралык материалдын мүнөзү боюнча); *убактылуу байланыш* (предметтер аралык материалды пайдалануунун убактысы боюнча) [Бекбоев, 3, 94]. Ошол эле кезде окумуштуу предметтер аралык байланышты өткөрүүдө мугалим билүүгө тийиш болгон нерселерди да айтып өтөт, алар:

1. Берилген темага байланышкан материал кайсы окуу китепте экендиги.
2. Берилген материал бул предметке байланышкан башка предметтерде (тутумдаш предметтерде) качан окула тургандыгын (бул материал өтүлө электеби, өтүлүп жаткан учурдабы, же өтүлгөндөн кийинби; ошого жараша байланыш да үч түрдүү: мурунтадан, кошо жүрүүчү, кийинки болушу мүмкүн).
3. Тутумдаш предметтеги материалдын мазмуну кандай (фактыларды, закондорду, мисалдарды, цифраларды ж.б. билүү керек).
4. Өзүңдүн сабагыңа жакын предметтеги керектүү материалды пайдаланууда методикалык кандай ыкманы колдонуу керек? [Бекбоев, 4, 94]

Балдар ырларын окутууда музыка сабагы менен интеграциялоо өзгөчө мааниге ээ. Музыка менен поэзия адамдын ички сезимдерин козгоп, бири-бирин толуктап, окуучулардын эстетикалык табитин тарбиялоодо чоң роль ойнойт. Мына ушул музыкага кыргыз элинин айтуучулук өнөрү аябай терең сиңдирилген. «Манас» эпосу ар кандай музыкалык ыргактардын, үндөрдүн гармониясынан турат, аны айтып жаткан учурда кыргыздын добулбас, керней, сурнай, чоор, чопо чоор, комуз, кыяк ж.б. музыкалык аспаптары коштоп берет. Мугалим 4-класста «Алмамбет», «Чубак», «Эр Манастын турпаты», «Акылман Бакай», «Семетейдин Таласка келиши» («Манас» эпосунан балдарга ылайыкталган үзүндүлөр) деген ырларды окутууда С.Каралаев айтып жаткан учурун, «Кожожаш мерген» («Кожожаш» эпосунан үзүндү) дастанын айтып жатканда А.Үсөнбаевдин аткаруусундагы чыгарманын бир бөлүмүн коюп берип, аларды адабий текст менен байланыштыруу зарыл. Музыка менен балдардын поэзияны кабылдоо ишмердүүлүгү тереңдейт,

адабий каармандын ички дүйнөсүнө дагы сүнгүп кирет, чыгарманын идеясын туура түшүнөт, ырды эмоционалдуу кабылдоосу ойгонот, сезими өсүп, рухий дүйнөсү козголот. Кыргыз жеринин табияты сүрөттөлгөн 1-класстын «Алиппе» китебиндеги Жеңижоктун «Суу» (13-бет), Ж.Бөкөнбаевдин «Кыргыздын Ала-Тоосу» (71-бет), 2-класстагы Ж.Исабаеванын «Соң-Көл жайлоосунда», 4-класста «Кыргыздын Ала-Тоосу» (Ж.Бөкөнбаев), «Бишкегим» (Э.Ибраев), «Сары-Челек» (А.Исаев) ж.б. ырларды окутууда живопись, фото искусствосу жана музыка менен байланыштырууга болот. Акындар кыргыз жеринин сулуулугун, ар кандай жаратылыш кубулуштарын, табияттын көркүн сөз менен айтып берсе, аны сүрөтчүлөр боёктордун, музыканттар үндүн жардамы менен ачып берет. Бул теманы окутууда «Кыргыз жери» (сөзү Т.Байзаков, обону А.Жайнаков, аткаруучу С.Садыкова), «Апам жапкан нанды сагындым» (К.Турапов) ж.б. музыкалык чыгармалар, Н.Абдырахмановдун «Соң-Көл» деген күүсү пайдаланылып жүрөт.

Балдар ырларын окутууда эстетикалык циклдеги бир нече предметтердин жана көркөм өнөрдүн материалдары пайдаланылат, алар:

- чыгарманын негизинде тартылган фотолор;
- ырдын обондуу тексттерин музыкалык коштоо (эгер болсо);
- комуз күүлөрү;
- кыяк күүлөрү;
- фильмдерден, клиптерден үзүндүлөр;
- слайддар;
- ырдын негизинде тартылган живопистик чыгармалар;
- скульптуралар ж.б.

Буларды колдонууда да айрым талаптарды эске алуу керек:

- колдонулуучу материал сабакта өтүлүүчү балдар ырына ылайык келиши;
- колдонулуучу чыгарманын ырдын түп нускасына жакындыгы;
- колдонулуучу материалдын балдар ырын өздөштүрүүгө кошо алуучу салымы;
- колдонулуучу материалдын искусство чыгармасы катары эстетикалык баалуулугу;
- колдонулуучу материалдын балдардын курак жана психологиялык өзгөчөлүгүнө ылайыктуулугу;
- колдонулуучу материалдын руханий, эстетикалык, ыймандык таалим-тарбия бериши ж.б.

М.Тешева өз тажрыйбасын мындай баяндайт: «...адабияттык окуу сабактарында кыргыздардын эмгек ырлары: «Оп майда», «Бекбекей», «Шырылдан» өтүлөт. Булар – эл турмушунун бир көрүнүшү. Сөзү кыргыз адабияты сабагынын предмети болсо, обону музыка сабагынын предмети. Музыкада ырдын сөзүн пайдаланбай сабак өтүүгө мүмкүн болбогон сыяктуу эле адабиятта бул темаларды талдоодо музыканы пайдаланбай сабак өтүү мүмкүн эмес.

Бул багытта «Шырылдан» деген ыр 6-класста музыка жана адабият предметтеринин мугалимдеринин катышуусунда интеграцияланып төмөнкүдөй тартипте өтүлдү.

Кыргыз адабияты мугалими: «Элдик оозеки поэзиянын эң алгачкыларынын бири – эмгек ырлары. Ал лирикалык ырлардын түрмөгүнө кирет. «Адам эмгеги менен даңктуу», «Азамат көркү – эмгекте» ж.б. ушул тариздүү таамай, таасын макалдар элибизде төгүн жерден айтылбаса керек, ошондуктан эмгек гана адамды адам кылат.

Эмгек ырлары эмгектин жүрүшүнө жараша жана уюштурулушун жеңилдетүү максатында келип чыккан. Анда адамдардын эмгекке карата мамилелери айкын жана образдуу чагылдырылган. Эмгек ырлары кыргыз элинин турмуш-тиричилигинин мүнөзүнө жана өзгөчөлүгүнө байланыштуу жаралган. Тагыраак айтканда, эмгек ырлары эмгектин түрлөрүнө жана бөтөнчөлүгүнө жараша пайда болгон. Мисалга алсак, мал чарбачылыкка, дыйканчылыкка жана кол өнөрчүлүккө карата ырдалгандыгын байкоого болот.

Ырдын ритми тигил же бул эмгектин ыргагына шайкеш келет. Ошол себептүү эмгек ырларынын ыргактары негизинен кыска, уйкаштыктары даана, айкын жана сүрөттөөлөрү таасын, таамайлыгы менен өзгөчөлөнөт. «Оп майда», «Бекбекей», «Шырылдан», «Тон чык» ж.б. эмгек ырлары өзүлөрүнө тиешелүү болгон элдик обондор менен аткарылат...

...«Шырылдан» ырында жылкычылардын оор турмушу баяндалган. Жылкычылар ырды ырдап, элден азык-түлүк да жыйнап алышкан» [Сманбаев А., 5, 5-6].

Музыка мугалими: «Кыргыз композиторлору да элдик ырлар менен күүлөрдү сүйүшөт. Алар бүгүнкү профессионалдык музыкабызда элдик чыгармачылыкты кенен пайдаланышты. Малдыбаев, Власов менен Ференин «Алтын кыз», «Ажал ордуна» музыкалуу драмалары дээрлик элдик ырлар менен күүлөрдүн обондорунан жазылган. Кыргыздын элдик – «Бекбекей», «Шырылдаң», «Селкинчек» аттуу жана башка ырларын композиторлор операларга көп пайдаланышты. Алардын ичинен композиторлор А.Аманбаев, С.Германов «Айдар менен Айша» операсында «Бекбекей», «Шырылдаңды» өтө устаттык менен пайдаланышкан» [Абдраев М.6, 43].

Окуу китептеринде башка предметтер менен интеграциялоочу суроо-тапшырмалар.

Кыргыз адабияты окуу китебинде:

1. «Бекбекей», «Шырылдаң», «Оп майда» ырларынан үзүндүлөрдү жаттап, өз обону менен аткарып берүүгө аракеттенгиле.

2. «Бекбекей», «Шырылдаң» ырлары азыр элдик ансамблдерде, эстрадада кандай аткарылып жүргөнүн уктунар беле? Эгер уксаңар өз көз караштарыңарды, ой-пикирлерди ортого салып, ой бөлүшкүлө» [Сманбаев А., 7, 10].

Музыка окуу китебинде:

1. «Жылкычылардын бул ырынын обону менен сөзүн ылдамдата төкмөлөп аткаргыла.

2. Ырдын мазмунунда эмне айтылат?

3. Обон кайсы тональностто, кандай ладда жазылган?

4. «Шырылдаң» аттуу ыр кыргыздын элдик ырларынын кайсы түрүнө кирет?

5. Ырдын обонунда жана сөзүндө топтолушуп ырдоонун элементтери барбы? Болсо аны аныктагыла. «Шырылдаң биздин шыйкыбыз, түндө келет уйкубуз» деген саптар көптүк түрдө ырдалганбы же жокпу? Аны кандайча түшүнөбүз?» [Абдраев М., 8, 44]

Окуу китептеринен көрүнүп тургандай, эки предмет бир эле чыгарманы түшүндүрүүдө бири- биринин объекттерине сөзсүз таянат.

Текст менен таанышуу учурунда окуучулар кызык көрүнүш менен туш келет.

«Шырылдаңдын» тексттин бир окуучу кыргыз адабиятынан, экинчиси музыка китебинен көркөм окуп берет.

Кыргыз адабиятында:

Ала даакы шырылдаң

Кула даакы шырылдаң.

Салтанаттуу шырылдаң,

Султан аттуу шырылдаң.

Шырылдаң биздин шыйкыбыз,

Бүгүн калды.

Шып шырылдаң уйкубуз шыр экен,

Жылкычынын ыры экен.

Карылардын наркы экен,

Жигиттердин айты экен.

Жылкычынын мурунтан,

Айтып жүргөн салты экен.

Конок тоого бүткөндө,

Кошо чыккан шырылдаң.

Таруу ташка бүткөндө,

Талаша чыккан шырылдаң.

Жылкычы менен коюндаш,

Жанаша чыккан шырылдаң.

Шырылдаң биздин шыйкыбыз,

Түндө келет уйкубуз.

Аман болсо жылкыбыз,

Эртең канар уйкубуз [bizdin, 9].

Музыкада:

Шыпшырылдаң шыр экен эй,

Жылкычынын ыры экен эй,

Карылардын наркы экен эй,

Жигиттердин айты экен эй,
 Айыл уулап түндөрдө эй,
 Айта жүрчү салт экен эй.

Конок тоого бүткөндө эй,
 Кошо чыккан шырылдан эй.
 Таруу ташка бүткөндө эй,
 Талаша чыккан шырылдан эй.
 Жылкычы менен коюндаш эй,
 Жанаша чыккан шырылдан эй.
 Шырылдан биздин шыйкыбыз эй,
 Түндө келет уйкубуз эй.
 Аман болсо жылкыбыз эй,
 Эртең канар уйкубуз эй.
 Шырылдан айтып жүргөндө эй,
 Конок менен тарууну эй,
 Жеп кетпесин жылкыбыз эй.

Кайырмасы:

Ана султан шырылдан,
 Мына султан шырылдан.
 Шып-шырылдан шыр экен,
 Жылкычынын ыры экен эй, эй [bizdin, 9].

Тексттердеги өзгөчөлүктөр эмнеге байланыштуу экендигин анализдөө – ар бир предметтин спецификасын туура түшүнүүгө жол ачат. Кыргыз адабияты предметинин негизги изилдөө объектиси – көркөм текст болсо, музыканыкы – обон. Дал ошол обондуулук үчүн, обон ыргагына дал келүү үчүн обончулар тексттерди анча-мынча өзгөртүп алууга жол берилет. Бул жерде, биринчиден, ошол нерсе сакталса, экинчиден, элдик оозеки чыгармалардын ар кандай варианттары жазылып алынган, бул жерде ошол ар кайсыл булактардан алынган тексттер болушу мүмкүн деген түшүнүк пайда болот» [Тешебаев, 10, 69-72].

Предметтерди интеграциялоо боюнча Ростов-на-Дону шаарынан методист Елена Юрьевна Сухаревская мугалимдердин сабагындагы интеграцияланган блокторду анализдөөнүн методикасын иштеп чыккан жана анын таблицасын сунуштаган [Сухаревская, 11].

Таблица 1 – Интеграцияланган блоктору анализдөөнүн схемасы

Блок		
Мугалим		
Класс		
Мөөнөтү		
Блоктун темасы		
Максаттуу (целевой) блок		Мугалимдин сабакка даярдыгынын баасы
Блоктун темасынын интегративдүү мүнөзүн түшүнөбү?		
Блоктун максатынын интегративдүү мүнөзүн түшүнөбү?		
Интеграцияланган сабакта кандай педагогикалык милдеттер чечилди?	Билимди ырааттуулукка салуу боюнча	
	Ар түрдүү тармактардагы маалыматтарды жалпылоо жана классификациялоо боюнча	
	Жалпы билим берүүчү жана атайын багыттагы билимдердин байланышын таба алуусу боюнча	

Мазмундук (содержательный) блок		Мазмундук блоктун баасы
Интеграциянын объектиси	Жалпы түшүнүктөр	
	Жалпы идеялар	
	Ар түрдүү предметтердин идеялары	
	Аракет кылуунун жалпыланган каражаттары	
Интеграциянын мазмуну жана компоненттери	Предмет ичинде	
	Предметтер аралык	
	Предметтен тышкары	
Мазмунду интеграциялоонун деңгээли кандай?	Төмөн – окутуу процессин модернизациялоо бир гана анын мазмунуна байланыштыруу менен чектелүү	
	Орто – окутуу процесстеринин компоненттерине (методдору жана формалары) комплекстүү мамиле	
	Жогору – максаттуу түрдө баарын синтездей алуу	
Интеграциянын масштабы канчалык?	Блок канча жана кандай дисциплиналарды камтыйт	
	Блок анын ичинен кандай темаларды жана бөлүм-дөрдү ала алган	
Интеграцияланган мазмунду уюштуруунун формалары	Предметтик-образдык	
	Түшүнүктүк	
	Көз караштык	
	Ишмердүүлүктүк	
	Концептуалдык	
Окуучулардын ишмердүүлүктөрү аң сезимдүү түрдө дал келишеби?		
Блоктун тандалган мазмуну оптималдуу тандалган деп айтууга болобу?	Ушул тема үчүн	
	Класстын даярдыгы	
	Мугалимдин мүмкүнчүлүгү	
Блоктун тандалган окутуу методдору, стимулдаштырылышы жана контролу оптималдуу тандалган деп айтууга ылайыкпы?	Суроолордо	
	Жаңы материалды өтүүдө	
	Бышыктоодо	
	Өтүлгөндөрдү жыйынтыктоодо	
Процессуалдык блок		Мугалимдин жана окуучулардын ишмердүүлүктөрүн баалоо
Окулуп жаткан материалдарды интеграциялоонун мазмунуна кошуунун кандай ыкмалары жана жолдору болду?	Проблемалык кырдаалдардын түзүлүшү	
	Проблемалык суроолордун, комплекстүү тапшырмалардын коюлушу	
	Эвристикалык аңгемелешүүлөрдүн уюштурулушу	

Кандай каражаттар жана жолдор менен мугалим буларды ишке ашыра алат...	<i>Мотивациялык-эрттик багытта:</i> кызыкчылыктарды кеңейтүүдө; дүйнөлүк маданий нарктарга ориентация жасоодо; билимдин ырааттуулугуна жана максаттуулугуна умтулууда <i>Интеллектуалдык багытта:</i> билимдерди системалаштырууда; себептик-натыйжалык байланышты туура табууда; алынган билимдерди жана билгичтиктерди анализ жана синтез кыла алгандыгында; жалпылоого жетишкендигинде; кабылдоосун өнүктүргөндүгүндө (мисалы, музыканы тартууда (нарисовать музыку))	
	<i>Предметтик-практикалык багытта:</i> комплекттүү тапшырмалар менен проблемаларды чечүүгө ык, машыгууларынын болушу; болгон билимин жана көндүмдөрүн башка бир күтүлбөгөн кырдаалдарда колдонушу; ишмердүүлүктүн жалпыланган ыкмаларын өздөштүрүүсү ж.б.	
Үй тапшырмасынын көлөмү, татаалдыгы туура аныкталганбы, инструктаж туура берилгенби?		
Блоктун жыйынтык баасы		

Ушул чен-өлчөмдөр предмет аралык байланышты ишке ашыруу принцибинин негизин түзүшү керектигин аныктадык.

Айрым балдар ырларын окутууну интеграциялоо, же синхрондоштуруу үчүн төмөнкүдөй темаларды жана материалдарды предметтер менен байланыштыруунун болжолдуу тизмесин сунуш кылабыз.

Таблица 2 – Балдар ырларын окутууну интеграциялоо үчүн предметтер жана материалдар (4-класстын мисалында).

	Адабий окуу	Тил	Мекен таануу	Башка предметтер
	Ж.Бөкөнбаев «Кыргыздын Ала-Тоосу»,	Салыштыруу, метафора, эпитет, идиома, фразеология	Кыргыз тоолору, Ала-Тоо	Адеп: Адеп башаты – тил
	Э.Ибраев «Бишкегим»	салыштыруу, метафора, эпитет	Кыргыз Республикасынын борбору	Тарых: Бишкек шаарынын тарыхы
	А.Кадыров «Герб»	Зат атооч	Мамлекеттик символдор	Тарых: Гербдин кабыл алынышы
	Б.Чотурова «Кыргыз туусу»	Сын атооч	Мамлекеттик символдор	Тарых: Туунун кабыл алынышы
	Г.Казыбай кызы «Дасторкон»	Этиш		Адеп: меймандостук, ысырапкорчулук.

Н.Алымбеков «Атажуртка айтарым»	Этиш	Ата журт, Мекен	Адеп: Ырыс алды – ынтымак
А.Исаев «Сары-Челек	Сөз түркүмдөрү, салыштыруу, эпитет	Кыргызстан- дынкөлдөрү	Адеп: Жаратылышка камкор мамиле
Т.Үмөталиев «Кыргыз тили»	Тил байлыктары	Кыргыз Республикасы	Тарых: Кыргыз маданиятынын тарыхы. Адеп: Тилге мамиле
М.Жангазиев «Кумурускалар коому»	Троп жана анын түрлөрү	Кыргызстан-дын курт-кумурскалары	Адеп: Жаныбарларга мамиле
Б.Асаналиев «Саякат». «Чымын». «Арстан менен күрөшкөндө»	Эпитет, салыштыруу	Кыргызстан-дын жаныбарлары	Адеп: Жаныбарларга мамиле, боорукердик
М.Алыбаев «Сот болгон коён!» тамсил-ыры	Аллегория, диалог		Адеп: Чынчылдык, адилеттүүлүк
Т.Үмөталиев «Эң эле керек үч нерсе»	Метафора		Адеп: Ак эмгек, тазалык, тартип
«Алмамбет», «Чубак» («Манас» эпосунан үзүндүлөр)	Көркөм сөз каражаттары	Мекен	Адеп: баатырдык Тарых: Байыркы эпикалык доор
Б.Сарногоев«Ойногун спорт оюнун»	Этиш	Спорт	Адеп: Ден-соолукту чыңдоо Дене тарбия: Спорт оюндары
«Эр Манастын турпаты», «Акылман Бакай», «Семетейдин Таласка келиши» («Манас» эпосунан үзүндүлөр)	Этиштин чактары	Мекен таануу: өлкөбүздүн жан- жаныбарлары	Адеп: Жаратылышка сарамжал мамиле кылуу Тарых: Байыркы кыргыздардын тиричилиги
«Кожожаш мерген» («Кожожаш» эпосунан үзүндү)	Тил каражаттары, тарыхый сөздөр	Кыргыз тоолору, жаныбарлар, «Кызыл китеп»	Адеп: Жаратылышка сарамжал мамиле кылуу
«Эр Төштүктүн ак жолборс менен достошкону», «Эр Төштүктүн кумурска менен достошкону» («Эр Төштүк» эпосунан үзүндүлөр)	Эскирген сөздөр (архаизмдер)	Жер жана анынтүзүлүшү	Адеп: Жан-жаныбарларга мамиле
«Асан кайгы бабабыз жана анын насааты»	Этиш. Суруолуу сүйлөм.	Кыргыз Республика-сынын жаныбарла-ры	Адеп: Жан-жаныбарларга мамиле, гумандуулук

	Тоголок Молдо «Телибай тентек»	Салыштыруу, Эпитет		Адеп: Адамдагы жакшы жана жаман сапаттар
	Б.Сарногоев «Эне жүрөгү»	Салыштыруу, Эпитет		Адеп: Адамдагы жакшы жана жаман сапаттар Энеге мамиле
	Э.Ибраев «Эрдик»	Көркөм сөз каражаттары	Мекен	Адеп: баатырдык

Мындай материалдарды жана темаларды, предметтерди интеграциялоо боюнча ушундай болжолдуу бөлүштүрүүбүз башка класстар үчүн да пайдаланылат жана мугалимдер тарабынан байытылат.

Жыйынтыктап айтканда, «Алиппе» жана «Адабий окуу» китептеринде балдар ырларын сунуштоодо төмөнкүдөй жалпы дидактикалык принциптер сакталган деп айтууга негиз бар: жөнөкөйдөн – татаалга; уланмалуулук; аң-сезимдүүлүк; табигыйлык; илимийлүүлүк; жеткиликтүүлүк; көрсөтмөлүүлүк; теория менен практиканын байланышы; ырааттуулук; билимдин чындыгы; билимдин бышыктыгы; окутуу процессинде топтук жана жекелик мамилеге ылайыктуулук; гумандуулук.

Адабий окуу курстарында балдар ырларын окутуу түздөн-түз тарбиялык функцияларды ишке ашыруу менен байланышат, андыктан ал тарбиялык иштер, биринчиден, илимий педагогикалык, экинчиден, элдик педагогикалык принциптер менен байланышат. Ал принциптер тууралуу С.Рысбаев мындай моделди иштеп чыккан [Рысбаев, 12, 85].

Сүрөт 4.1–Балдар ырлары аркылуу тарбиялоонун илимий педагогикалык жана элдик педагогикалык принциптери.

Жогорудагы окумуштуу белгилеген тарбиялоо принциптеринин эки түрү тең азыркы мектепте балдар ырларын окутуу процессинде ишке ашырылат жана алар бири-бири менен бекем карым-катышта, тыгыз байланышта болот.

Балдар ырларын окутууда предметтерди интеграциялоо менен биз жетишкен натыйжалар катары төмөнкүлөр аныкталды:

- мектеп окуучулары дүйнөнү, турмушту, предметти (нерсени), көрүнүштү толук, бүкүлү (целостное) кабыл алууну үйрөнөт;
- аз убакыт коротуп, көп нерсени билип алууга жетишет;
- бир эле убакта башка предметтин материалдарын да өздөштүрөт;
- окуучулардын маалыматтарды анализдөө жана синтездөө жөндөмдүүлүгүн өнүктүрөт;
- мугалимдердин чеберчилиги өсөт;
- мугалимдер башка предметчи мугалимдердин тажрыйбасын да үйрөнөт, тажрыйба алмашат;
- сабактарда жаңы технологиялар колдонулуп, балдарды өзүнө тартат;
- окуучунун ишмердүүлүгү көп тармактуу бааланат (адабият жана музыка; адабият жана сүрөт; адабият жана живопись ж.б.);
- балдардын эстетикалык табити ар тараптуу калыптанат;
- окуучулардын таанып-билүү ишмердүүлүгү жогорулайт;
- окуучулардын коммуникативдик аракеттери активдешет;
- балада дүйнөнүн илимий толукталган картинасы калыптанат ж.б.

Колдонулган адабияттар:

1. Бекбоев, И.Б. Азыркы сабакты даярдап өткөрүүнүн технологиясы [Текст] / И.Б.Бекбоев, А.Алимбеков. – Б.: «Бийиктик», 2011. – 192 б.
2. Тешебаев, М. Кыргыз адабиятын интеграциялап окутуунун илимий-методикалык негиздери (5-7-класстар) [Текст]: пед. илим. канд. ...дисс. автореф. 13.00.02. / М.Тешебаев. – Б., 2010. – 4- б.
3. Бекбоев, И.Б. Инсанга багыттап окутуу технологиясынын теориялык жана практикалык маселелери [Текст] / И.Б.Бекбоев. – Б.: Педагогика века, 2004. – 94- б.
4. Бекбоев И.Б. Инсанга багыттап окутуу технологиясынын теориялык жана практикалык маселелери [Текст] / И.Б.Бекбоев. – Б.: Педагогика века, 2004. – 94-б.
5. Сманбаев А. Кыргыз адабияты. Орто мектептин 6-классы үчүн хрестоматия окуу-китеби. 3-бас. [Текст] / А.Сманбаев, Н.Ишекеев. – 2003. – 5-6-б.
6. Абдраев М.Музыка. 5-6-класстар үчүн окуу китеби. 9-бас.[Текст] / М.Абдраев Б.Алагушов. – Ф.: «Мектеп», 1986. -43-б.
7. Абдраев М.Музыка. 5-6-класстар үчүн окуу китеби. 9-бас.[Текст] / М.Абдраев Б.Алагушов. – Ф.: «Мектеп», 1986. -10-б
8. Абдраев М.Музыка. 5-6-класстар үчүн окуу китеби. 9-бас.[Текст] / М.Абдраев Б.Алагушов. – Ф.: «Мектеп», 1986. -44-б
9. <http://bizdin.kg/книга/читать-онлайн/кыргыз-поэзиясы-кылымдардын-кыйырында-кыргыз-эл-ырлары-1-том/1-Том-Kyrgyz-poeziiasy-kylymdardyn-kyiyrynda-Kyrgyz-el-ylary>